

Austatud põhiseaduskomisjoni esimees

Pöördusite Riigikohtu esimehe poole, et saada arvamusi Eesti Vabariigi põhiseaduse ja Eesti Vabariigi põhiseaduse rakendamise seaduse muutmise seaduse eelnõu (775 SE) kohta. Esimees delegeeris võimaluse arvamust avaldada põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi nõunikele. Alljärgnev on kolleegiumi nõunike kollegiaalne arvamusi ja see käsitleb eelnõu olulisemaid põhiseadusõiguslikke aspekte. Riigikohtu töötajatena ei saa me pakkuda põhjalikumaid õiguslikku analüüsi, kuid loodame, et enne eelnõu Riigikogu suurde saali jõudmist ei jää ka see tegemata.

Eelnõu seletuskirjas on põhiseaduse muutmise eesmärgiks seatud „valimisaastate arvu vähendamine valimiste arvu samaks jättes“. Sellega soovitakse vältida pideva valimiskampaania olukorda, mis „võib negatiivselt mõjuda poliitilise debati ja otsuste kvaliteedile ning poliitika järjepidevusele“ ning põhjustada surve lühiajalistele huvidele orienteeritud eelarvepoliitika läbiviimiseks.

Tuleb mõnda, et valimiste korralduslik külg (valimiskorraldus) on suuresti seadusandja valiku küsimus. Sealjuures ei tohi aga ära unustada, et põhiseadust kui laiapõhjalise ühiskondliku arutelu tulemusel sündinud õigusakti ei tohiks muuta kergekäeliselt ja hetkeliste poliitiliste kaalutluste ajel. Põhiseaduse muutmiseks on vaja kaalukaid põhjuseid. Muudatused peaksid olema Eesti rahvale ja riigile selgelt vajalikud, pakkudes lahendust ühiskonnas üleskerkinud olulistele probleemidele.

1. Just põhiseaduse muutmise põhjendus on see, mis praegusel juhul segaseks jääb. Raske on tõsiselt võtta põhiseaduse muudatuse põhjendusena eelnõu seletuskirjas toodud väidet, et valimiskampaaniad mõjuvad negatiivselt „poliitilise debati ja otsuste kvaliteedile ning poliitika järjepidevusele“. Tahtmatult võib siin tekkida paralleel Konstantin Pätsi 1934. aastal väljendatud mõttega, et Eesti rahvas on poliitikast väsinud.

Demokraatlikus riigis on valimistel täita äärmiselt oluline roll – anda rahvale võimalus teostada kõrgemat võimu, mille kandjaks rahvas on. Valimiskampaania on valimiste läbiviimiseks vajalik eeltöö, mõeldud valija abistamiseks valimisotsuse langetamisel. Valimiskampaanias informeeritakse valijat poliitiliste jõudude seisukohtadest ja plaanidest, samuti eelneval valimisperioodi(de)l tehtust. Nii mõeldes on debatt ka poliitiku jaoks hea, vajalik ja kasulik, võimalus oma poliitilisi ideid levitada, mitte ebameeldivus, mida tuleb iga hinna eest vältida. Kes milliseid võtteid (ausaid-ebausaid, tõde-laimu, suuri näopilte või sisulist selgitustööd) valimiskampaanias kasutab, on juba igapäevase südameetunnistuse küsimus, õiguslikult on seda reguleerida raske. Ka põhiseadus vaikib siinkohal. Kuid poliitikutel kui poliitilises debatis osalejatel ning valimiskampaania korraldajatel on need, kellest sõltub selle sisu ja kvaliteet. Ühiskond on positiivseks muutuseks valmis ja võtaks selle hea meelega vastu.

2. Lisaks sellele ei aita eelnõuga tehtavad muudatused saavutada eesmärgiks seatut – vähendada valimisaastate arvu. Kui arvestada erakorraliste valimiste toimumise võimalust, siis muudatus hoopis suurendab valimisaastate arvu. Eelnõu näeb ette, et erakorraliselt valitud Riigikogu, kohaliku omavalitsuse volikogu või Vabariigi President ei jää ametisse täisajaks (4 või 5 aastat), vaid üksnes järgmiste korraliste valimisteni jäänud ajaks. Sellisel juhul toimuvad ühe valimisperioodi jooksul kaks valimist (erakorralised ja korralised) ühtede (erakorraliste) asemel. Valimisaastate arvu see ei vähenda ega aita kaasa ka poliitika järjepidevusele. Asjaolu, et erakorralisi valimisi senini toimunud ei ole, ei tähenda, et nende toimumise võimalikkusega põhiseaduse tasandil arvestada ei tuleks.

3. Eelnõuga muudetakse oluliselt erakorraliste valimiste tähendust põhiseaduses. Eelnõu järgi valitakse erakorralistel valimistel nõ ajutine Riigikogu (halvimal juhul nt 6 kuuks). Ajutiselt valitud

rahvaesindajate roll muutuks ebamääraseks ja kahaneks inimeste arv, kes sooviksid kandideerida. Väheneks Riigikogu töö efektiivsus ja järjepidevus. Valijatel ei pruugi olla huvi minna ajutist Riigikogu valima.

Eelnõuga muudetakse põhiseaduses kirja pandud valimiskorraldust põhimõtteliselt ning see toob kaasa muutused ka võimuorganite suhetes ja võimude tasakaalus. Erakorralistel valimistel on parlamentaarse riigi võimu(de)süsteemis täita kindel roll: tagada valitsusele parlamendi usaldus ning parlamendi kontroll valitsuse üle. Erakorraliste valimiste väljakuulutamisel on tähtis roll ka Vabariigi presidendil. Seda eelkõige peaministrile või valitsusele umbusalduse avaldamise korral. Juhul, kui president leiab, et olemasoleva Riigikogu koosseisu juures on uue valitsuse moodustamine vähetõenäoline, kuulutab ta välja erakorralised valimised. Muutes erakorraliste valimiste tulemused ajutiseks ning kahandades valitava Riigikogu töövõimet, vähendatakse ka presidendi võimupädevust.

Samalaadsed probleemid tekivad ajutiselt valitud kohaliku omavalitsuse volikogu või Vabariigi Presidendi puhul.

4. Leiame, et praegune valimiskorraldus on optimaalne ja ei tekita praktikas probleeme, mis häiriks ühiskonna toimimist. Tänu valimisperioodide erinevale pikkusele ja erakorralistele valimistele võib ka nõ loomulikult teel sündida olukord, et valimised toimuvad samal aastal (1999. a toimusid nii Riigikogu kui kohaliku omavalitsuse volikogu valimised, 1992. a valiti Riigikogu ja Vabariigi Presidendi). Valimiste toimumisel erinevatel aastatel on omad positiivsed küljed. See võimaldab valimisdebattides rohkem keskenduda konkreetsete valimistega seotud teemadele. Väheneb oht, et kohalike valimiste puhul reklaamib erakond end riigitasandi lahendustega (isegi praegu kipub kohalike valimiste debattides üles kerkima riigielu küsimusi). See aitab valijal (kes ei pruugi riigikorraldusega mitte liiga hästi kursis olla) paremini mõista, millise organi valimistega parajasti tegemist on. Samuti aitab see tähtsustada kohaliku omavalitsuse tasandit – mitte nähes kohaliku omavalitsuse volikogu pelgalt riigi allasutusena, mille valimistulemused on (pärast kevadisi Riigikogu valimisi) üksnes vormistamise küsimus. Liiga palju valimisi ühel aastal võib valijate jaoks olla ka eemalepeletav kohustus ning vähendada valimisaktiivsust. Vabariigi Presidendi valimiste toomine sellesse konteksti on üldse põhjendamatu, sest nendele ei eelne avalikkusele suunatud valimiskampaaniat.

Austusega

Kristi Aule Parmas
Ulrika Eesmaa
Katri Jaanimägi
Tim Kolk